

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук
Кафедра спеціальної освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА (МАГІСТЕРСЬКА) РОБОТА

Розвиток лексичного компонента мовлення у дітей старшого дошкільного віку з III рівнем загального недорозвинення мовлення засобами дидактичних ігор

Виконала студентка групи СОМ(л)-2
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Тихенко Анастасія Валеріївна
Керівник: Горшкова Г. В.
Рецензент: Бохонкова Ю. О.
Нормоконтроль _____ Анна КІРІЛЛОВА

Запоріжжя
2024 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 90 с., 12 табл., 18 рис., 60 джерел, 6 додатків.

Об'єкт дослідження: мовлення дітей старшого дошкільного віку з III рівнем загального недорозвинення мовлення.

Предмет дослідження: вплив дидактичних ігор на розвиток лексичного компонента мовлення у дітей старшого дошкільного віку з III рівнем загального недорозвинення мовлення.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити вплив дидактичних ігор на розвиток лексичного компонента мовлення у дітей старшого дошкільного віку з III рівнем загального недорозвинення мовлення.

Методи дослідження:

- теоретичні (вивчення і аналіз літературних джерел, узагальнення та систематизація);
- емпіричні: педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи), використано комплекс методик: Л. Трофименко «Корекційне навчання з розвитку дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ»; Ю. Рібцун «Обстеження лексичної сторони мовлення дошкільників із ЗНМ»; модифікована методика І. Брушневської «Методика діагностики лексичного запасу дітей із загальним недорозвиненням мовлення»;
- статистичні: кількісний та якісний аналіз емпіричних даних.

Дослідження українських та зарубіжних вчених показують, що у дітей із загальним недорозвиненням мовлення наявні порушення лексичного компонента мовлення. Ефективним засобом розвитку лексичного компоненту мовлення є використання дидактичних ігор у корекційній роботі з дітьми старшого дошкільного віку з III рівнем загального недорозвинення мовлення.

ДИДАКТИЧНІ ІГРИ, ДІТИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ, ЗАГАЛЬНЕ НЕДОРОЗВИЕННЯ МОВЛЕННЯ, ЛЕКСИЧНИЙ КОМПОНЕНТ МОВЛЕННЯ.

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних дітей дошкільного віку все частіше виявляють тяжкі порушення мовлення, до яких відносять загальне недорозвинення мовлення, під час якого порушено всіх компоненти мовлення: лексичний, граматичний, фонетико-фонематичний та зв'язне мовлення. Мовлення дитини є основним інструментом, за допомогою якого вона контактує з навколишнім середовищем та соціалізується. Розвиток лексичного компонента мовлення виступає важливим етапом формування правильного дитячого мовлення загалом. Одним із дієвих методів розвитку лексичного компонента мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення виступають дидактичні ігри.

Загальне недорозвинення мовлення досліджували: Л. Волкова, В. Виготський, С. Конопляста, К. Крутій, О. Лурія, Р. Левіна, Є. Соботович, В. Тарасун, В. Тищенко, Л. Трофименко, Т. Філічова, М. Шеремет. Вивченням особливостей мовленнєвого розвитку займалися Н. Гаврилова, Н. Жукова, Ю Коломієць, С. Конопляста, О. Мастюкова, В. Тарасун, Л. Трофименко, Є. Соботович, які вказували на те, що діти із загальним недорозвиненням мовлення мають труднощі в оволодіння навичками зв'язного мовлення. Дослідженням займалися Н. Гаврилова, С. Конопляста, Р. Лалаєва, О. Лурія, О. Мастюкова, Н. Серебрякова, Є. Соботович, О. Ткач, Л. Трофименко, О. Шанхович.

Використання дидактичних ігор на розвиток лексичного компонента мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення описувалися у роботах В. Воробйової, Н. Гаврилової, Л. Єфріменкової, Г. Каше, В. Тарасун, Л. Трофименко.

Аналіз наукових джерел довів, що питання розвитку лексичного компонента мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення засобами дидактичних ігор є актуальним, що

зумовило вибір теми дослідження: «Розвиток лексичного компонента мовлення у дітей старшого дошкільного віку з III рівнем загального недорозвинення мовлення засобами дидактичних ігор».

Об'єкт дослідження – мовлення дітей старшого дошкільного віку з III рівнем загального недорозвинення мовлення.

Предмет дослідження – вплив дидактичних ігор на розвиток лексичного компонента мовлення у дітей старшого дошкільного віку з III рівнем загального недорозвинення мовлення.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити вплив дидактичних ігор на розвиток лексичного компонента мовлення у дітей старшого дошкільного віку з III рівнем загального недорозвинення мовлення.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан розробленості проблеми розвитку лексичного компонента мовлення у дітей старшого дошкільного віку з III рівнем загального недорозвинення мовлення.

2. Обґрунтувати ефективність застосування дидактичних ігор для розвитку лексичного компонента мовлення у дітей старшого дошкільного віку з III рівнем загального недорозвинення мовлення. Продіагностувати стан сформованості лексичного компонента мовлення у дітей старшого дошкільного віку із III рівнем загального недорозвинення мовлення.

3. Розробити програму розвитку лексичного компонента мовлення для дітей старшого дошкільного віку з III рівнем ЗНМ засобами дидактичних ігор та експериментально перевірити вплив дидактичних ігор на розвиток лексичного компонента мовлення у дітей старшого дошкільного віку з III рівнем ЗНМ.

Методи дослідження:

– теоретичні (вивчення і аналіз літературних джерел, узагальнення та систематизація);

– емпіричні: педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи), використано комплекс методик: Л. Трофименко «Корекційне навчання з розвитку дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ»; Ю. Рібцун «Обстеження лексичної сторони мовлення дошкільників із ЗНМ»; модифікована методика І. Брушневської «Методика діагностики лексичного запасу дітей із загальним недорозвиненням мовлення»;

– статистичні: кількісний та якісний аналіз емпіричних даних.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять:

– вчення про проблему лексичного недорозвитку у дітей із загальним недорозвиненням мовлення різного генезу (О. Вікорська, І. Власенко, Т. Власова, В. Тарасун, О. Ревуцька, В. Ковшиков, М. Шеремет, В. Тищенко, О. Мастюкова, Л. Трофименко, Є. Соботович);

– вчення про особливості колекційної роботи та розвитку лексичного компонента мовлення (К. Крутій, Ю. Рубіцун, Н. Серебрякова, В. Тарасун, Л. Трофименко, Є. Соботович, О. Шахнарович, М. Шеремет);

– теорія застосування гри в корекції порушень мовлення (А. Богущ, Я. Коменський, С. Русова, К. Ушинський, М. Шеремет);

– концепція застосування дидактичної гри як засобу розвитку лексичного компонента мовлення (В. Аванесова, А. Богущ, А. Бондаренко, А. Ейрамджян, Н. Луцан, А. Максаков, О. Сорокіна, Є. Удальцов, В. Чистяков).

Теоретичне значення роботи полягає у висвітленні проблеми використання дидактичних ігор як засобу розвитку лексичного компонента мовлення дітей з загальним недорозвиненням мовлення, визначені впливу дидактичних ігор на розвитку лексичного компонента мовлення у дітей з III рівнем загального недорозвинення мовлення.

Практичне значення роботи полягає у тому, що запропоновано діагностичний інструментарій лексичного компонента мовлення у дітей старшого дошкільного віку з III рівнем загального недорозвинення мовлення;

розроблено та апробовано програму розвитку лексичного компонента мовлення для дітей старшого дошкільного віку з III рівнем ЗНМ засобами дидактичних ігор, яка може використовуватись вчителями-логопедами, вихователями в освітньому процесі компенсуючи груп для дітей з тяжкими порушеннями мовлення закладів дошкільної освіти.

База практики. Заклад дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу № 121 «Космос» Запорізької міської ради.

Апробація результатів дослідження відбулася на Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегічні орієнтири та реабілітації в умовах воєнного стану та повоєнного часу: проблеми, рішення, перспективи».

Тихенко А. В. Дидактична гра як засіб розвитку лексичного компонента мовлення у дітей старшого дошкільного віку з III рівнем загального недорозвиненням мовлення. *Стратегічні орієнтири освіти та реабілітації в умовах воєнного стану та повоєнного часу: проблеми, рішення, перспективи*. Збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції. м. Запоріжжя, 26–27 жовтня 2023. Запоріжжя, 2023. С. 343–345.

Загальний обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг роботи – 90 сторінок, 55 з яких – основний текст. Список використаних джерел нараховує 60 найменувань.

ВИСНОВКИ

Теоретичне обґрунтування використання дидактичних ігор для розвитку лексичного компонента мовлення у дітей старшого дошкільного віку з III рівнем загального недорозвинення мовлення та результати емпіричного дослідження дозволили досягнути мети нашого дослідження та сформулювати висновки відповідно до поставлених завдань.

1. Аналіз розробленості проблеми використання дидактичних ігор як засобу розвитку лексичного компонента мовлення у дітей з III рівнем загального недорозвинення мовлення показав достатній рівень розробленості в науково-педагогічній літературі, зазначена проблема розглядається дуже активно. Дидактичні ігри розглядаються як ефективний засіб розвитку лексичного компонента мовлення, який вирізняється легкістю у використанні. Для розвитку лексичного компонента мовлення можна використовувати всі види дидактичних ігор.

2. У ході дослідження було визначено, що дидактичні ігри – це один із ігрових методів навчання, які мають навчальні завдання, правила, ігрові дії та результати; мають дві форми: дидактична гра та гра-заняття; поділяються на предметні, словесні та настільно-друковані. Дидактичні ігри сприяють розвитку лексичного компонента мовлення у дітей. Діти за допомогою дидактичних ігор збагачують словник різними частинами мови, вчать правильно застосовувати інтонацію, підбирати відмінки, закінчення, синоніми, антоніми та пароніми тощо.

3. У межах дослідження проведено педагогічний експеримент, який відбувся у три етапи (констатувальний, формувальний, контрольний етапи).

Дослідження відбулося на базі закладу дошкільної освіти № 121 комбінованого типу «Космос» Запорізької міської ради. У дослідження прийняли участь дві групи дітей – експериментальна та контрольна, по 10

дітей у кожній. Всі учасники дослідження мали III рівень загального недорозвинення мовлення.

У процесі формувального етапу педагогічного експерименту в навчальний процес експериментальної групи протягом чотирьох тижнів було впроваджено програму розвитку лексичного компонента мовлення у дітей старшого дошкільного віку з III рівнем загального недорозвинення мовлення, яка містить теоретичний та практичний блоки. В теоретичному блоці програми містяться рекомендації науковців щодо підбору та використання дидактичних ігор. Практичний блок містить добірку дидактичних ігор за лексичними темами: «Осінь», «Овочі», «Фрукти, ягоди» та «Продукти харчування». Основними завданнями програми є розвиток активного та пасивного словника дітей старшого дошкільного віку з III рівнем ЗНМ; розвиток розуміння багатозначних слів у дітей старшого дошкільного віку з III рівнем ЗНМ; розвиток синонімії, антонімії та паронімії у дітей старшого дошкільного віку з III рівнем ЗНМ. В програмі активно використовувалися різні види дидактичних ігор: словесні, настільно-друковані тощо.

Після реалізації розробленої програми розвитку лексичного компоненту мовлення у дітей старшого дошкільного віку з III рівнем загального недорозвинення мовлення засобами дидактичних ігор під час контрольного етапу педагогічного експерименту показники розвитку лексичного компонента мовлення дітей експериментальної групи значно покращилися. Результати контрольного етапу педагогічного експерименту в експериментальній групі засвідчили, що в експериментальній групі 30% дітей старшого дошкільного віку з III рівнем ЗНМ мали високий рівень, а 70% – достатній рівень сформованості різних частин мови (на констатувальному етапі діти з високим рівнем були відсутні, а переважна кількість дітей мали середній рівень). Високий рівень розуміння багатозначних слів діагностовано у 40%, достатній рівень – у 60% респондентів (на констатувальному етапі діти з високим рівнем були відсутні, а переважна кількість дітей мали середній рівень). Високий рівень

сформованості у мовленні дітей синонімів, антонімів та паронімів констатовано у 30% випробуваних, достатній рівень – у 60%, середній рівень – у 10% (на констатувальному етапі діти з високим рівнем були відсутні, а переважна кількість дітей мали середній рівень).

У дітей контрольної групи результати лишилися ідентичними до результатів констатувального етапу.

На підставі вищезазначеного можна констатувати, що всі завдання дослідження виконані в повному обсязі. Результати дослідження довели, що дидактичні ігри є ефективним засобом розвитку лексичного компонента мовлення у дітей старшого дошкільного віку з III рівнем загального недорозвинення мовлення, чому сприяло застосування програми розвитку лексичного компоненту мовлення у дітей старшого дошкільного віку з III рівнем загального недорозвинення мовлення засобами дидактичних ігор.

Теоретичне значення роботи полягає у висвітленні проблеми використання дидактичних ігор як засобу розвитку лексичного компонента мовлення дітей з загальним недорозвиненням мовлення, визначені впливу дидактичних ігор на розвитку лексичного компонента мовлення у дітей з III рівнем загального недорозвинення мовлення.

Практичне значення роботи полягає у тому, що запропоновано діагностичний інструментарій лексичного компонента мовлення у дітей старшого дошкільного віку з III рівнем загального недорозвинення мовлення; розроблено та апробовано програму розвитку лексичного компонента мовлення для дітей старшого дошкільного віку з III рівнем ЗНМ засобами дидактичних ігор, яка може використовуватися вчителями-логопедами, вихователями в освітньому процесі компенсуючи груп для дітей з тяжкими порушеннями мовлення закладів дошкільної освіти.

